

ТУРИЗМ

УДК 911.3:338.242 (0,75)

Ярослав МАРИНЯК

ЕВОЛЮЦІЯ ТЕОРІЙ ГОТЕЛЬНОГО БІЗНЕСУ ТА СУЧАСНИЙ СТАН ЙОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. Готельне господарство є складовою частиною туристичної індустрії, яке характеризується швидкими темпами розвитку серед галузей економіки України. Готельний бізнес включає ряд послуг, які є цікавими для подальшого розвитку туризму в Україні.

Готельна індустрія має тісний зв'язок із іншими галузями економіки, а саме такими, як транспорт, зв'язок, торгівля, будівництво, сільське господарство тощо. Перспективи розвитку готельної справи визнано пріоритетними у "Державній програмі розвитку туризму на 2002-2010 рр.", яка затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2002 року № 583.

Світова готельна індустрія має значні успіхи у теорії і практиці у цій царині знань. Ці досягнення повинні лягти в основу функціонування вітчизняних готельних підприємств.

Дослідження і публікації в яких започатковано розв'язання цієї проблематики. Існує чимало публікацій присвячених класифікації готелів [1,2,8,10,15,21], проблемам розвитку готельної індустрії [1,2,4-25], але потреба у повному ступені ще не задоволена, тому різко зростає попит на нові розробки.

Формування цілей статті. В публікації ставляться такі завдання: а) вивчення еволюції теорій готельної індустрії у світі та в Україні; б) встановлення та розвиток готельної справи у світі та в Україні; в) аналіз основних показників діяльності готелів України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Виникнення готелів у сучасному розумінні пов'язано із Давньою Грецією.

У Римській імперії, у зв'язку з розвитком мережі транспортних шляхів, повсюдно виникли приватні постоялі двори та заїзди. Термін "готельна індустрія" має латинське походження від "hospitium"(госпіції), "hospitality" (гостинність).

Центром міжнародної торгівлі в IX – XI ст. був Константинополь, куди з'їжджалися купці з півночі та півдня – болгари, вірмени, руси, араби, італійці [15, с.8].

Подальший розвиток форм туризму призводив до постійного зростання потреб у готелях і закладах ресторанного господарства.

У XIX ст. зростають вимоги готельної клієнтури, переважно багатой, і все більше підвищується комфорт і рівень оснащення готелів. Виникають свого роду величезні готельні комбінати з фешенебельними ресторанами та кафе, що знаходилися при них. XIX ст. стало переломним у розвитку готельного господарства. Почався період будівництва постійних дворів – готелів палацового типу підвищеної комфортності по всій Європі. З кінця XIX ст.. в Європі (насамперед у Швейцарії) починають будувати сучасні готелі з високим рівнем комфорту. З кінця XIX ст. готельний починає діяти як самостійний фактор розвитку туризму – він формує для себе ринки збуту готельних послуг. Туризм досить швидко починає набувати ознак "масовізації". Створюються туристські бюро (за зразком Товариства Томаса Кука) і рекламні агентстві, що спеціалізуються на рекламі готельних послуг.

Підвищення якості та надійності транспортних перевезень у сукупності з їхнім здешевленням обумовили істотне збільшення потоків подорожуючих. Відповідно повсюдно виникали перші підприємства, що спеціалізувалися на обслуговуванні тимчасових відвідувачів. На зміну скромним пансіонам і "кімнатам для гостей" у будинках священнослужителів, монастирях і релігійних місіях відкриваються перші комфортабельні (якщо не сказати розкішні) готелі. У 1812 році в центральній Швейцарії вступає в дію готель

”Риги-клес-герли”, у 1832 – готель ум. Фаульхорн. У 1801 році в Німеччині відкривається першокласний готель ”Бадише Хоф” у Баден-Бадені, у 1859 у Швейцарії – ”Гранд-отель Швайцер-хоф” у м. Інтерлакені.

З кінця XIX і початку XX століття різко збільшується число готелів не лише в Європі, але і на Близькому Сході, північній частині африканського континенту та Північній Америці [15, с.10].

В Австро-Угорщині в 1913 році існувало вже 15 тис. готелів. В основному, це були невеликі готелі, але поряд з ними будувалися і великі. Ці готелі мали загальну місткість номерного фонду 500 тис. місць. Тобто місткість кожного готелю складала близько 30-35 місць. Одне готельне місце приходилося на 80 жителів країни. У Німеччині в тому ж 1913 році було 90 тис. готелів, як правило, теж малих. Швейцарія та Італія починають посилено розробляти золоту жилу туризму, широко використовуючи історичні й архітектурні пам'ятники. Важливою подією стало відкриття в Дюссельдорфі інституту готельної справи [15, с.10].

Закінчення Другої світової війни, стало поштовхом розвитку туризму у більшості високорозвинених індустріальних країн. Це дало можливість формуватися потужній індустрії відпочинку зі своїми інститутами, послугами, виробничим циклом, методами організації управління виробництвом. У західноєвропейських країнах 50-60-і роки XX ст. – це період масового будівництва готелів, мотелів, різного роду розважальних закладів.

Для США є своя історія розвитку гостинності, де перший постійний двір з'явився в 1607 році. Подальші зміни стали відбуватися лише наприкінці XVIII ст. У 1794 році з'явився перший комерційний готель. У 1829 році в Бостоні відкрився готель “Ремонт”, перший у країні готель першого класу, що з'явився, по суті, детонатором готельного буму в США, який пронісся спочатку по містах Східного узбережжя, а потім по Середньому Заходу, Заходу і Півдню. До кінця XIX століття вже були розповсюдженими два типи готелів – великі та розкішні, а також маленькі та застарілі. Усі ці готелі будувалися поблизу міських транспортних вузлів, головним чином залізничних [15, с.11].

Початок XX ст. є часом будівництва готелів для бізнесменів і комерсантів. Технології готельного бізнесу досягли свого найвищого рівня в 20-і роки XX ст. Друга світова війна, на відміну від Першої, диктувала необхідність значних переїздів територією США великої кількості людей, що не могло не позначитися на готельній індустрії. Саме в цей час в американському готельному бізнесі стали з'являтися нові тенденції. Однією з найбільш вагомих став вихід на міжнародний ринок послуг. Кілька перших готелів “Інтер – Континентал” були побудовані авіакомпанією “Пан-Американ”. У 1948 році Койрад Хілтон також включився до цієї нової міжнародної справи.

Початок 70-х рр. XX ст. є відправною точкою американської готельної експансії, що призвело до глобальних розмірів. До кінця 80-х років весь діловий світ стежив за розвитком таких готельних комплексів, як “Маріотт”, “Рамادا”, “Шератон”, “Редісон”.

Багато готелів США переходять на електронну систему управління і резервування місць. У 1975 році в США була встановлена загальнонаціональна система електронного резервування місць у готелях – “Індепендент резервейшнз систем”, що містила дані про наявність номерів більш ніж у 1500 готелях і мотелях у кожному великому місті країни.

Підготовці кваліфікованих кадрів для індустрії гостинності в США приділялася велика увага. Випускалися підручники з готельного і ресторанного господарства, видавалися спеціальні періодичні видання, наприклад журнал “Хоутеленд кетерінг ревью”. Посадові особи та управляючі повинні були мати спеціальну підготовку в обсязі програм університетів або коледжів [15, с.12].

Історію розвитку офіційної системи класифікації готелів у колишньому СРСР, у тому числі й в Україні, яка існує з початку 50-х років і до нині, дозволяє проаналізувати інформація Управління готельного господарства Держкомінтуристу СРСР № 823 від 30

листопада 1986 р., інструктивні та інші опубліковані матеріали [1, с. 245].

Уперше класифікацію готельного фонду України було здійснено в 50-і роки ХХ ст. у межах загальної для СРСР системи класифікації готелів та готельних номерів. Першу систему класифікації було затверджено Постановою Ради Міністрів СРСР від 14 лютого 1952 р., згідно якої готельні підприємства поділялися на 4 розряди:

IV розряд — підприємства типу гуртожитків, будинків для приїжджих, кімнат для ночівлі при вокзалах із наданням лише місця для ночівлі та відпочинку;

III розряд — готельні підприємства з водопроводом і каналізацією;

II розряд — готелі з системою першорядних послуг: водопроводом і каналізацією, опаленням, телефонним зв'язком, рестораном або буфетом;

I розряд — готелі, які мали добре мебльований та оформлений номерний фонд та надавали необхідні послуги за допомогою власних служб обслуговування, в тому числі служби прийому, бюро обслуговування, перукарні та ін.

Готелі, які перевищували рівень комфорту I розряду відносили до "поза розрядних".

Упродовж 60-70-х рр. ХХ ст. якісна характеристика готельного фонду СРСР значно змінилася. На кінець 70-х рр. ХХ ст. значна кількість готелів, у т.ч. більшість туристських і практично всі готелі системи "Інтурист", за своїми характеристиками увійшли до категорії "поза розрядних", хоча не були однаковими за рівнем комфортності. Виникла необхідність перегляду діючої класифікації.

У 1979 р. Держкомцін СРСР видав "Положення про віднесення готелів до розрядів, а номерів у них до категорій". Після значної переробки та доповнення воно було затверджене у новій редакції 27 грудня 1983 р. і набрало чинності з 1 квітня 1984 р. Дія цього документа поширювалася на всі готелі, мотелі, туристичні бази й пансіонати СРСР незалежно від відомчого підпорядкування. В основу нової системи класифікації з урахуванням стану готельної бази СРСР було покладено принцип вертикальної побудови не "знизу вгору", як раніше, а "згори вниз". Відправною точкою став максимальний набір вимог до готелів "міжнародного класу". Таких готелів налічувалося лише чотири на території СРСР — "Космос" та "Міжнародний" у Москві, "Прибалтійський" та "Пулковський" у Ленінграді. Вони були віднесені до розряду "Люкс". Із зниженням вимог знижувався й розряд готелю: Вищий А, Вищий Б, I, II, III. До IV розряду відносили готельні підприємства, що не відповідали мінімальному набору вимог, окресленому для III розряду. Номери в готелях відносили до категорій: вища, I, II, III і IV. Ця система класифікації базувалася на врахуванні кількісних показників і так само, як і перша (1952 р.), належала до "кількісного" європейського типу. Враховувалась кількість номерів підвищеного класу, їх площа, співвідношення площі номерів з санвузлом і телефоном, наявність тих чи інших приміщень загального користування та асортимент послуг без оцінки їх якості [1, с.278].

Для "Інтуристу" застосували іншу класифікацію засобів розміщення за рівнем комфорту — "first class", "international class". Згодом система класифікації "Інтуристу" була удосконалена й наближена до міжнародних систем і закріплена в документі "Критерії класифікації засобів розміщення, що використовуються Держкомінтуристом СРСР, і порядок проведення їх атестації" (інформація Управління готельного господарства Держкомінтуристу СРСР за № 823 від 30 листопада 1986 р.).

До початку 90-х рр. ХХ ст. дві системи класифікації існували в країні паралельно, а частина готелів оцінювалась у двох системах.

Після розпаду СРСР та здобуття Україною статусу незалежної держави, скасування Держкомінтуристу СРСР, усі документи, що визначали порядок класифікації готелів, фактично втратили чинність. До 1993 р. готелі формально зберігали розряди та категорії, але офіційно системи їх класифікації не існувало. Наприкінці 1993 р. Російським Технічним комітетом по стандартизації була розроблена система класифікації готелів (мотелів) Російської Федерації "Туристично-екскурсійне обслуговування" – ТК-1993. Вона була

введена в дію як Державний стандарт Російської Федерації Постановою Держстандарту Росії від 21 лютого 1994 р. за № 33. Державний стандарт (ГОСТ Р 50645-94) мав назву "Туристично-екскурсійне обслуговування. Класифікація готелів" і включав вимоги до готелів різних категорій – від 1 до 5 зірок. Стандарт застосовувався при сертифікації готелів (мотелів) Росії[11].

У листопаді 1993 р. Державним комітетом України по туризму було розроблено "Положення про державну атестацію готелів, мотелів, кемпінгів, туристичних баз, комплексів та підприємств громадського харчування України, що приймають і обслуговують туристів".

За цим Положенням підприємствам розміщення присвоювалася категорія від 1 до 5 зірок відповідно до вимог, викладених в "Основних вимогах до готелів, мотелів, кемпінгів, туристичних баз і комплексів для проходження державної атестації". Це Положення набрало чинності з 1 червня 1994 р. Але воно не отримало статусу державного стандарту. Згідно Угоди про проведення узгодженої політики в галузі стандартизації, метрології та сертифікації держав-учасниць СНД у березні 1996 р. Держстандарт України видав наказ про введення на її території з 1 січня 1997 р. міждержавних стандартів у сфері послуг населенню, в тому числі у галузі туристично-екскурсійного обслуговування. А міжнародним стандартом класифікації готелів визнано російський державний стандарт.

Але матеріальна база готельного господарства в Росії та в Україні є не однаковою. В 1999 р. в Росії введено нові стандарти класифікації готелів [1, с.54].

В Україні ця робота лише розпочиналася. Тому, було взято напрям уніфікувати та наблизити до світового рівня якість інфраструктури готельного господарства.

Однією з найважливіших характеристик якості готельного господарства є рівень комфорту. Критеріями для віднесення готелів до окремих категорій є якість приміщень загального користування і номерів, кількість ванних та душевих кімнат, стандарти меблювання, види, кількість і якість технічного обладнання, рівень оформлення приміщень, кількість і кваліфікація персоналу, рівень та асортимент послуг з харчування тощо. В Україні сьогодні, згідно національного стандарту ДСТУ 4269: 2003 "Послуги туристичні. Класифікація готелів" передбачається поділ готелів і мотелів на п'ять категорій (від однієї до п'яти "зірок").

Сучасні типи готелів почали з'являтися з 1950-х рр., коли в організаційній структурі управління готелями у світовій готельній індустрії утвердилися різні моделі організації готельної справи.

Перша модель – модель Ритца, пов'язана з ім'ям швейцарського підприємця Цезаря Ритца. Основна ставка в цих готелях робилася на європейські традиції вишуканості й аристократизму.

Друга модель пов'язана з ім'ям американського підприємця Кемонса Уілсона (готельний ланцюг "Холідей іннз"). Модель відрізняється більшою гнучкістю в задоволенні потреб клієнта у поєднанні з додержанням досить високих стандартів обслуговування.

Третя модель – незалежні готельні комплекси. У цьому випадку під єдиною торговельною маркою об'єднуються готелі, що дотримуються певних стандартів і надають певний набір послуг незалежно від країни розташування. Готелі – члени готельного комплексу – платять внески до єдиного фонду, що витрачається на спільну рекламну і маркетингову діяльність, просування послуг. При цьому цілком зберігається їх фінансово-економічна та управлінська самостійність. Можливо і поєднання другої моделі з третьою.

Існують різноманітні класифікації готелів, які висвітлені у таких літературних джерелах [1,2,8,10,15,21]. Умовно їх можна звести до таких:

1. *Класифікація готельних підприємств за рівнем комфорту* відіграє величезну роль у вирішенні питань управління якістю готельних послуг. Рівень комфорту – це комплексний критерій, складовими якого є: стан номерного фонду; стан меблів, інвентарю, предметів

санітарно-гігієнічного призначення тощо; наявність і стан закладів ресторанного господарства: ресторанів, кафе, барів тощо; стан споруди готелю, під'їзних шляхів, облаштованість прилягаючої до готелю території; інформаційне забезпечення і технічне оснащення, у т. ч. наявність телефонного, супутникового зв'язку, телевізорів, холодильників, міні-барів, міні-сейфів тощо; забезпечення можливості надання ряду додаткових платних і безкоштовних послуг.

Перераховані критерії застосовуються практично у всіх наявних сьогодні у світі системах класифікації готелів. Крім того, ряд вимог висувається до персоналу і його підготовки: зовнішнього вигляду, віку, стану здоров'я, освіти, кваліфікації, знання іноземних мов.

Рівень комфорту на сьогодні лежить в основі понад тридцяти відомих у світі систем класифікації готелів. Розповсюдженими серед них є такі:

- європейська, або, як часто її називають, система “зірок”, що базується на французькій національній системі класифікації, в основі якої лежить розподіл готелів за категоріями від 1 до 5 зірок;
- система букв (А, В, С, О), що використовується в Греції;
- система “корон”, що застосовується у Великобританії, індійська система.

На жаль зусилля міжнародних організацій (Всесвітньої туристської організації (ВТО), Комітету готельної і ресторанної індустрії ЄС, Міжнародної готельної асоціації (МГА) є безрезультатною діяльністю. ВТО запропонувала лише стандартну класифікацію засобів розміщення: мотелі; молодіжні готелі; пансіонати; пляжні готелі; туристські готелі; орендовані кімнати в приватних будинках; клуби з номерами; туристське село (група будинків); орендовані приміщення в приватних агентів; гостьові будинки; бунгало; підприємства соціального туризму; розміщення в родичів і знайомих; інші засоби розміщення.

Слід також зауважити, що в різних країнах застосовуються два різних підходи до оцінки відповідності готелю певній категорії. При першому підході розробкою, проведенням і контролем займаються державні органи. При другому підході розробкою, проведенням і контролем займаються професійні об'єднання і союзи.

2. *Класифікація готельних підприємств за місткістю.* В Україні діє наступна офіційна класифікація готелів за місткістю: до 150 місць (не більше 100 номерів) – готелі малої місткості, від 150 до 400 місць (до 300 номерів) – середньої місткості, більше 400 місць (понад 300 номерів) – великої місткості.

Слід зазначити, що світовий готельний номерний фонд в основному розміщений у малих і середніх готелях.

3. *Класифікація готельних підприємств за рівнем цін,* що встановлюються на основні платні послуги (що надаються в номерному фонді), готелі поділяються на бюджетні; економічні, середні, першокласні, апарт-готелі, люкс-готелі.

4. *Класифікація готельних підприємств за тривалістю* перебування клієнтури розрізняють готелі для тривалого перебування клієнтів і для короткочасного перебування.

5. *Класифікація готельних підприємств за сезонністю* функціонування готелі поділяються на працюючі цілорічно та працюючі у сезон (влітку, взимку).

6. *Класифікація готельних підприємств за способом надання харчування* проживаючим в готелях клієнтам вони поділяються на: ті, що забезпечують повний пансіон; ті, що пропонують лише сніданок; не пропонують харчування (як правило, через відсутність власного гастрономічного виробництва, тобто ресторану або іншого підприємства).

7. *Класифікація готельних підприємств за рівнем асортименту і вартості* послуг готелі поділяються на два типи: дешеві готелі або готелі з обмеженим сервісом; готелі “люкс” – побудовані по індивідуальних проектах.

Виходячи з потреб клієнтури, готелі бувають різного призначення: для ділових людей

(загального типу, відомчі, для нарад тощо): готелі для відпочинку (туристські, курортні, для автотуристів, мотелі, кемпінги); спеціальні типи готелів (для транзитних пасажирів, для спортсменів тощо).

В Україні найбільш поширені готелі загального типу.

Різновид готелів загального типу – відомчі готелі, розраховані в основному на проживання людей, що приїжджають з діловими цілями у певне відомство, установу або на підприємство.

На Заході поширене будівництво спеціальних готелів для нарад, що іноді називають “конгрес-готелями” або “конференц-готелями”, а також готелів для ділових людей – “бізнес-готелів”. Загалом це готелі високого рівня комфорту, що мають розвинутий набір приміщень громадського призначення: зали для проведення конгресів, приміщення для нарад, конференцій, симпозіумів, різні типи ресторанів, відділення зв'язку і банків, телетайп, телекс, басейни, сауни, кегельбан.

Туристські готелі призначені для туристів, що проводять свій відпочинок активно. У нашій країні ці готелі розраховані, головним чином, на організований груповий туризм – екскурсійний і спортивний.

Туристські готелі будують як у місті, так і поза ним, поблизу об'єктів туристської привабливості, у місцях з добрими природними факторами, часто поблизу зелених масивів.

Як правило, у цих готелях добре розвинутий набір послуг, що надаються, більш різноманітні підприємства ресторанного господарства, у тому числі “розважального” (денні та нічні бари), магазини, кіоски тощо. У готелях підвищеної комфортності є також басейни, сауни, кегельбан, бари, ресторани, культурні центри. [15,с.12]

Туристські бази поділяються на: гірські та гірськолижні, рівнинні та прибережні, а також водні (аквателі, флотелі, марини тощо), розташовані безпосередньо на акваторіях. Туристські бази зазвичай розташовуються в приміських зонах відпочинку, у складі туристсько-оздоровчих районів або комплексів. Однак при відповідному економічному обґрунтуванні туристські бази можливо споруджувати й у малонаселеній місцевості (забезпечивши сприятливу транспортну доступність), яка має унікальні екскурсійні об'єкти та природно-кліматичні умови для активного відпочинку.

На практиці широке поширення одержало розміщення туристських баз (туристських готелів) безпосередньо в будинках-пам'ятниках архітектури та історично визначних місцях. З цією метою проводиться реставрація старих будинків, архітектурних ансамблів з частковим переплануванням відповідно до нового функціонального призначення.

Курортні готелі призначаються для відносно тривалого відпочинку на одному місці, у ряді випадків з можливістю профілактичного лікування або доліковування. Для цього передбачаються приміщення лікувально-оздоровчого призначення відповідно до основного профілю курорту, можлива також організація дієтхарчування. Курортні готелі мають розвинутий склад приміщень культурно-масового обслуговування (зали багатофункціонального призначення, холи для відпочинку, бібліотеки, більярдні, приміщення для ігор тощо), іноді приміщення для відпочинку та ігор дітей, а також приміщення і споруди спортивного призначення (плавальні та купальні басейни, спортзали, спортивні площадки тощо). Номерний фонд курортних готелів складається в основному з одно – двомісних номерів. У ряді випадків передбачається можливість додаткового розташування в номері третього спального місця (для дитини) [21,с.123].

Готелі цілорічної експлуатації мають більш високий рівень комфорту і надають широкий набір послуг, у тому числі розвинуту мережу підприємств ресторанного господарства ресторани, бари, кафе тощо), розширений склад приміщень для проведення дозвілля вітальні, зали ігрових автоматів, бальні зали, дискотеки, кегельбани), у ряді випадків і площадки для відпочинку і спорту, солярії, аерарії, пляжі, причали тощо. Усе це дозволяє використовувати готелі також у період міжсезоння. При готелях високої категорії

передбачаються зали для засідань, в яких у періоди міжсезоння проводять конференції і шаради, успішно завантажуючи в такий спосіб номерний фонд.

Створення великих готельних комплексів – один з сучасних напрямків розвитку готельної справи в курортах.

Крім того, різні вимоги до умов відпочинку (комфорту, вартості тощо) призвели до будівництва кемпінгів і бунгало на території багатьох курортних комплексів.

Існує також і давно відомий в інших країнах, але для України принципово новий і дуже перспективний напрямок – надання послуг малими (родинними) курортними готелями, що можуть успішно конкурувати з визнаними готелями, а за якістю послуг навіть і перевершувати їх.

Таймшер – порівняно новий вид готельних послуг, має у своєму розпорядженні номерний фонд від 50-ти до 250-ти номерів, можливі окремі будівлі. Має номерний фонд квартирної типу, але умови й організація послуг аналогічні курортним готелям. Окремі квартири продані індивідуальним власникам, однак повна власність контролюється управляючою компанією.

Звичайно, номер придбавається на термін від 10 років, можливо безстрокове користування. Загальний обсяг продажів таймшерів лише в Європі в 1991 році склав 3,74 млрд. доларів. До 2005 року очікується збільшення продажів на суму близько 30 млрд. доларів таймшерні курорти існують у 75-ти країнах [15, с.12].

Готелі для транзитних пасажирів орієнтовані на короткочасне перебування у зв'язку з очікуванням транспортних засобів, а також відпочинком персоналу, що обслуговує транспорт, і розташовуються в аеропортах і аеровокзалах, залізничних, морських, річкових вокзалах.

Головна відмінність апартаментів виду готелів – це велика корисна площа у порівнянні зі звичайними готелями та тривалий термін проживання в них. Додаткова площа звичайно буває у вигляді вітальні зі зручними кріслами та диваном і невеликою кухнею з коморою багатофункціонального призначення. Апартаменти готелі (або просто апарт-отелі) надають майже домашні умови проживання своїм клієнтам, що змушені знаходитися в даному місті внаслідок тривалого службового відрядження, відвідування семінарів тощо.

Досить широке поширення у світовій практиці одержала і така форма об'єктів розміщення, як пансіони. Проживання в них обходиться набагато дешевше, ніж проживання у звичайних готелях. Головна відмінність пансіону від готелю полягає в тому, що він не підпадає під категорію класності. Це, однак, зовсім не означає, що умови проживання в пансіоні гірші, ніж у готелі. Основна відмінність пансіону від готелю – можливість розбіжностей з діючими стандартами оснащення й обладнання готелів м'яким і твердим інвентарем.

Готелі для спортсменів розташовуються при спортивних комплексах або в місцях, що за природними умовами підходять для розвитку певного виду спорту.

Останнім часом будинки готелів усе частіше кооперуються з установами іншого призначення: конгрес-центрами, адміністративними та торговельними установами, концертними та виставковими залами та навіть житловими квартирами, розташовуючись з ними або в одному будинку, або в складі одного комплексу.

Готелі для автотуристів і мотелі (мотор-готелі) розташовуються поблизу шосейних доріг. Крім готельного будинку з комфортабельними номерами та рестораном (або кафе) і іншими приміщеннями громадського призначення, ці готелі та мотелі надають можливість паркування і технічного обслуговування автотранспортних засобів [15, с. 12].

В особливому режимі будується робота транзитних мотелів, де автотурист зупиняється на мінімальний час.

Кемпінги є готельними підприємствами полегшеного типу для сезонної експлуатації і призначаються для відпочинку автотуристів і паркування їхніх автотранспортних засобів.

Існують різноманітні змішані види засобів розміщення. Так, за кордоном, особливо в США, почали будувати такі типи готельних підприємств:

- ротелі – для подорожуючих автомашинами із грейдером;
- ботелі – прибережні готельні заклади, що обслуговують подорожуючих на воді;
- ботокемпінги – сезонні готельні установи типу кемпінгів;
- наплавні сезонні флотелі та флотокемпінги, що поєднують функції готелю;
- флайтелі – готелі для власників особистих літаків тощо.

Ротель – пересувний готель, що представляє собою вагон-трейлер з одно- і двомісними відсіками, у яких розташовані спальні крісла, Вони зручні, мають 3 регулятори положення.

Різнноманітні установи на водних маршрутах за кордоном можуть бути зведені до декількох основних типів. В основу типології покладена комплексність обслуговування, а також поділ видів обслуговування на основні та другорядні.

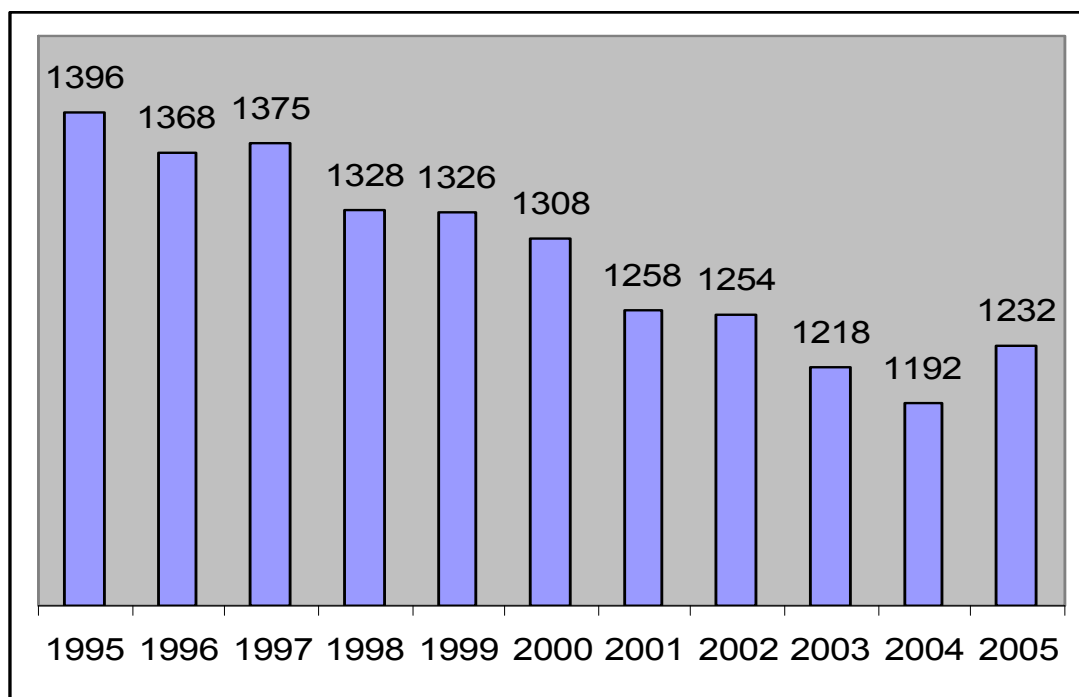
Термін "ботель" – це нове поняття – це сезонні або цілорічні заклади. До цієї групи відносяться "центри водного туризму" (Польща), "бази-містечка відпочинку" (Німеччина). Ці заклади характеризуються високим рівнем комфорту і призначені насамперед для занять літнім водним туризмом, байдарковим або вітрильним спортом, а взимку – буерним спортом. Ці заклади є опорними пунктами на водних маршрутах і обладнані відповідно до розширеної програми технічного обслуговування плавзасобів [15, с.13].

Ботокемпінги призначені для обслуговування водних туристів у поході

Плаваючий мотель – флотель – обслуговує туристів, що подорожують по воді.

Флайтелі, як правило, розташовуються удалині від цивілізованих місць. До них ніяким шляхом, крім повітряного, дістатися неможливо. При флайтелі розташовуються аеродроми, ангари, елінги, майстерні, а також ресторани, бари, концертні зали, дискотеки тощо.

З 1991 року найбільш швидко зростаючим сектором індустрії розваг у цій країні став, ігорний бізнес, який на сьогодні офіційно узаконений у більш ніж тридцяти штатах. Символічно, що найбільший готель у світі – це "МOM Сгапсі" у Лас-Вегасі.

Рис. 1. Кількість готелів та інших місць для короткотермінового проживання

За даними офіційної статистики матеріальна база готельного господарства України за 1992 по 2002 рр. скоротилася. Так, у 1992 р. в Україні налічувалось 1654 готелі на 157,4 тис. місць, в 1996 р. — 1368 готелів на 125,2 тис. місць, а на початок 2002 р. — 1258 готелів на

102,9 тис. місць. До центрів зосередження готельної бази відносяться Одеська, Дніпропетровська, Харківська, Донецька, Полтавська, Запорізька, Львівська-області, АР Крим та м. Київ, на частку яких припадає близько 50% від загальної кількості місць у готелях (рис. 1. та табл. 1.)

Починаючи з 1995р. зберігалася тенденція скорочення кількості підприємств готельного господарства через збитковість, надання в оренду іншим підприємствам тощо. У 2005р. ситуація дещо змінилась на краще, намітилась тенденція на збільшення підприємств готельного господарства. Так, на території України у 2005р. функціонувало вже 1232 підприємства готельного господарства, в тому числі 788 готелів, 17 мотелів, 8 готельно-офісних центрів, 6 кемпінгів, 35 молодіжних баз та гірських притулків, 235 гуртожитків для приїжджених та 143 інших місця для короткотермінового проживання. Порівняно з 2004р. їх кількість збільшилась на 40 одиниць, або на 3,4%. Це відбулося, в основному, за рахунок створення нових готелів, розширення кола звітуючи непрофільних підприємств, які мають на своєму балансі молодіжні турбази та гірські притулки та інші місця для короткотермінового розміщення, або тих підприємств, що у звітному році розпочали діяльність з наданням готельних послуг.

Таблиця 1

**Динаміка зміни кількості підприємств готельного господарства
за 1996-2005 рр.**

Роки	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Щорічне відхилення (одиниць)	-28	7	-47	-2	-18	-50	-4	-36	-26	40

Складено автором за [26]

Збільшення кількості підприємств готельного господарства спостерігається у таких областях, як Луганська та Львівська – на 18 одиниць у кожній, Київ – на 13, Сумська та Черкаська – на 5 одиниць у кожній, Автономна Республіка Крим – на 4, Івано-Франківська, Сумська та Харківська області – відповідно на 3 підприємства в кожній. Поряд з цим, відбулося скорочення кількості підприємств готельного господарства порівняно з 2004р. в Житомирській області – на 5 одиниць, Донецькій, Закарпатській, Полтавській та Тернопільській – відповідно на 4 підприємства в кожній, Кіровоградській, Харківській, Херсонській, Хмельницькій та Чернівецькій – відповідно на 3 підприємства в кожній. Скорочення кількості підприємств відбулося, в основному, за рахунок ліквідації або продажу їх фізичним особам.

Згідно функціональної структури підприємств готельного господарства, як і раніше, найбільш поширеними в Україні є два типи підприємств (83,0% від загальної кількості): готелі – 63,9% та гуртожитки – 19,1% (табл. 2.)

Інші типи підприємств, поширені в більшості країн – такі як мотелі, кемпінги, молодіжні бази та гірські притулки – в Україні зустрічаються рідко, хоча, враховуючи їх місткість і функціональність, могли б стати поштовхом до подальшого розвитку галузі. Проте, порівняно з 2004р. кількість деяких типів підприємств збільшилась. Так, молодіжних турбаз та гірських притулків стало на 9 одиниць більше, або на 25,7%, мотелів – на 2 одиниці, або на 11,8%.

В Україні найбільше підприємств готельного господарства розташовано в м. Києві (8,8% від загальної кількості), Дніпропетровській (8,6%), Одеській (6,4%) областях та Автономній Республіці Крим (6,3%), що пов'язано з високим рівнем їх індустріального розвитку, наявністю центрів туристичних потоків або курортної місцевості.

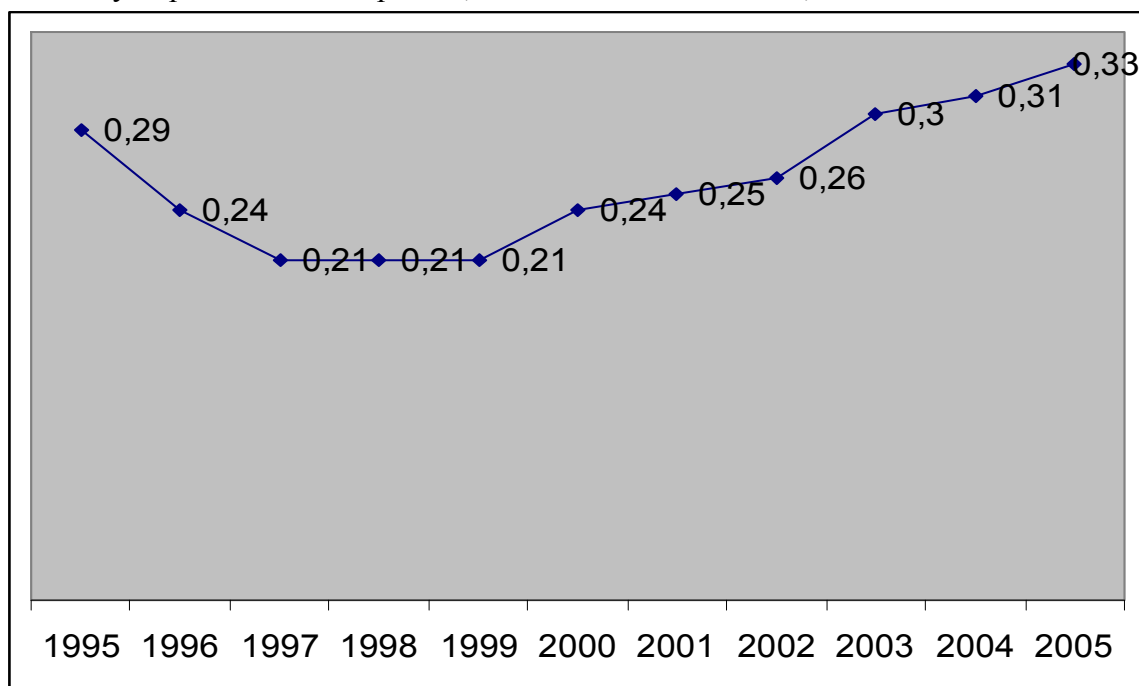
Більше двох третин (68,4%) усієї кількості підприємств готельного господарства – підприємства приватної форми власності, в основному це невеликі підприємства, що мали кількість працюючих до 50 осіб; 16,8% – комунальної власності; 14,8% – державної.

Розподіл підприємств готельного господарства за типами у 2005 р.

	Кількість, одиниць		Розподіл підприємств за типами, %	Одноразова місткість підприємств, місць	Середня місткість підприємств	
	підприємств	В них номерів			номерів	місць
Усі типи підприємств	1232	51686	100,0	106048	42	86
Готелі	788	38662	63,9	69785	49	89
Мотелі	17	394	1,4	792	23	47
Готельно-офісні центри	8	228	0,7	376	29	47
Кемпінги	6	199	0,5	475	33	79
Молодіжні турбази та гірські притулки	35	1907	2,8	5149	54	147
Гуртожитки для приїжджих	235	5061	19,1	13260	22	56
Інші місця для коротко термінового проживання	143	5235	11,6	16211	37	113

Складено автором за [26]

Загальна місткість підприємств готельного господарства України починаючи з 1995р. і включно до 2001р. постійно зменшувалася при використанні номерного фонду менше ніж на третину. Значне покращення ситуації простежується починаючи з 2002р. і ця тенденція зберігається до цього часу. У 2005р. загальна місткість підприємств готельного господарства збільшилася у порівнянні з 2004р. на 2,1 тис. місць і склала 106,0 тис. місць.

Рис. 2. Динаміка коефіцієнту використання місткості підприємств готельного господарства у 1995-2005 рр.

Ефективність використання підприємств готельного господарства залежить від багатьох факторів: якості обслуговування, зіркової категорії готелів, наявності при підприємствах готельного господарства структурних підрозділів, що надають додаткові послуги, від комфортабельності та технічного оснащення номерів.

Коефіцієнт використання місткості підприємств готельного господарства України виріс з 0,31 у 2004р. до 0,33 у 2005р. Номерний фонд упродовж 2005р. найкраще завантажувався у

Києві (0,68), Чернігівській (0,38), Кіровоградській (0,36), Рівненській областях та Автономній Республіці Крим (по 0,35), Закарпатській області (0,34). Поряд з цим, по 20 регіонах України коефіцієнт використання підприємств готельного господарства був нижчим ніж в середньому по країні і коливався від 0,31 у Тернопільській до 0,13 у Херсонській областях (рис. 2.).

У 2005р. у загальному потенціалі підприємств готельного господарства налічувалося 51,7 тис. номерів (у 2004р. 50,4 тис.). Житлова площа номерів в цілому по країні проти 2004р. збільшилася на 60,2 тис. кв. м і склала 1072 тис. кв. м. Середня площа одного номеру складала 20,7 кв. м. проти 20,1 у 2004 р. Зростання кількості номерів та їх житлової площі відбулося у зв'язку із збільшенням у деяких областях кількості підприємств готельного господарства. Так, у Львівській області кількість номерів збільшилась на 893 одиниці, або 29,4%, у Луганській – на 452 номери, або на 32,0%, в Автономній Республіці Крим – на 258 номерів, або 4,5%, а у Дніпропетровській області – на 253 номери, або на 6,2%. Поряд з цим, в окремих регіонах простежувалося зменшення кількості номерів і це не завжди призводило до відповідного зменшення розмірів їх житлової площі. Так, наприклад, у Донецькій області кількість номерів зменшилась на 55, а житлова площа номерів збільшилась на 2160,5 кв. м, у Івано-Франківській області кількість номерів зменшилась на 38, а житлова площа їх збільшилась на 1039,5 кв. м. Це свідчить про те, що підприємства готельного господарства, при наявності коштів, перебудовувалися та реконструювалися з метою збільшення площі номерів, поліпшення їх планування та створення більш зручних та комфортних умов для проживання.

Для удосконалення обслуговування клієнтів підприємства готельного господарства продовжували у 2005р. робити конкретні кроки щодо збільшення кількості номерів класу люкс, напів-люкс. Так, за 2005р. їх кількість в цілому по Україні збільшилась порівняно з 2004р. на 891 одиницю, або 12,2% і склала 8,2 тис. номерів. Порівняно з 2004р. кількість одномісних номерів збільшилась на 125, або 1,1% і на 01.01.2006р. в цілому по Україні їх нараховувалося вже 11,8 тис. Найбільше зростання кількості цих номерів відбулося на підприємствах Києва (на 114 одиниць, або 4,2% по відношенню до кількості одномісних номерів у 2004р.), Луганської (на 72, або 18,2%) та Львівської (на 59, або 12,5%) областей.

Упродовж 2005р. також збільшилась кількість двомісних номерів у порівнянні з попереднім роком відповідно на 261, або 1,2% і становила 22,6 тис. Збільшення двомісних номерів мало місце на підприємствах Львівської області, Автономної Республіки Крим та Луганської області (відповідно на 338, або 21,9%; 137, або 4,0% та 105, або 17,7%). Кількість тримісних і з більшою кількістю місць номерів порівняно з 2004р. майже не змінилась.

Однією з найважливіших характеристик якості готельного господарства є рівень комфорту. На сьогодні, згідно стандартизації, в Україні функціонують два п'ятизіркових готелі "Прем'єр-Палац" у Києві та „Донбас-Палас" у м. Донецьку, обслуговують приїжджих близько тридцяти двох – чотирьохзіркових готелів, решта -більш, ніж сімсот готелів – тризіркові, двозіркові та однозіркові.

Більшість готелів Європи пропонує своїм клієнтам понад 80 найменувань додаткових послуг, серед них: бронювання місць, у тому числі в інших готелях; бронювання і замовлення квитків на різні види транспорту; зберігання речей у спеціальній камері; послуги екскурсійного бюро; прокат автомобілів; автостоянку; конференц-зал; служби зв'язку; ресторани; кафе тощо.

Нажаль, стан більшості об'єктів готельного сервісу залишається на рівні, далекому від світових стандартів, перелік додаткових послуг вітчизняних готелів значно скромніший. Трохи більше половини (50,6%) загальної кількості підприємств готельного господарства мали у своєму складі такі об'єкти сервісу як ресторани, кафе та бари. Найбільше закладів харчування діяли при таких підприємствах м. Києва – 85 одиниць, або 13,6% загальної кількості усіх ресторанів, кафе та барів, що функціонували при готельних підприємствах,

Автономної Республіки Крим – 75, або 12,0%, Львівської – 60, або 9,6%, Донецької та Одеської областей – по 47, або 7,5% у кожній. У м. Севастополі, Автономній Республіці Крим, Закарпатській та Чернівецькій областях ресторан, кафе чи бар є практично при кожному готельному підприємстві; у Івано-Франківській та Донецькій областях мали заклад харчування менше трьох чвертей підприємству Волинській Львівській, Одеській та Кіровоградській областях заклад харчування був у майже двох третин підприємств готельного господарства; готелі та інші місця для короткотермінового проживання Тернопільської, Вінницької, Черкаської та Рівненської областей оснащені закладами харчування майже наполовину.

Близько чверті готелів (21,6%) мали автостоянки, а 40,2% – сауни та пральні. Значна кількість автостоянок діяла при готелях м. Києва – 25, або 9,4% (від загальної кількості автостоянок, розташованих при готелях), Львівської області – 23, або 8,6%, Донецької області – 20, або 7,5% та Автономної Республіки Крим – 17, або 6,4%. Найкраще забезпечені автостоянками готелі Чернівецької, Волинської, Тернопільської областей, м. Севастополя, Кіровоградської, Донецької та Вінницької областей (від 50,0% до 28,0%). Більше всього саун та пралень розташовано при готелях Дніпропетровської області – 58, або 11,7%, Автономної Республіки Крим – 54, або 10,9%, Донецької області – 51, або 10,3%, Львівської області – 45, або 9,1% та м. Києва – 41, або 8,3%. Готелі Донецької області, Автономної Республіки Крим, Вінницької, Черкаської, Дніпропетровської, Закарпатської та Тернопільської областей забезпечені саунами та пральнями від 73,9% до 48,3% – це більше, ніж у середньому по країні.

Для будь-якої держави необхідно мати належний рівень розвитку готельного господарства, адже він сприяє пошуків нових економічних контактів та зв'язків, посилює економічний потенціал регіонів, піднімає рейтинг держави, окремих її міст у світовому співтоваристві і навпаки нестача готелів гальмує всі ці процеси.

Хоча готельне господарство дає досить швидке повернення вкладених коштів, в Україні воно розвивається недостатньо швидкими темпами. Протягом 1999-2002рр. доходи готельного господарства склали щорічно близько 0,3% валової доданої вартості всіх галузей економіки України, у 2003р. цей показник дещо збільшився і склав – 0,4%, у 2004р. та 2005р. – близько 0,5%.

Однією з головних проблем розвитку готельного господарства України є створення сприятливого інвестиційного клімату та пошуку джерел фінансування для будівництва нових і реконструкції вже діючих підприємств.

За підсумками 2005р. на будівництво нових та технічне переоснащення діючих готелів за рахунок усіх джерел фінансування використано інвестицій в основний капітал на суму 750,5 млн. грн., що на 7,8% більше обсягу 2004р., на інші місця для короткотермінового проживання – 553,0 млн. грн., або на 28,4%. Питома вага інвестицій, спрямованих у 2005р. у розвиток готельного господарства становила 0,8% від загального обсягу освоєних капіталовкладень (у 2004р. – 0,7%), у розвиток інших місць для короткотермінового проживання – 0,6% (у 2004р. – 0,5%).

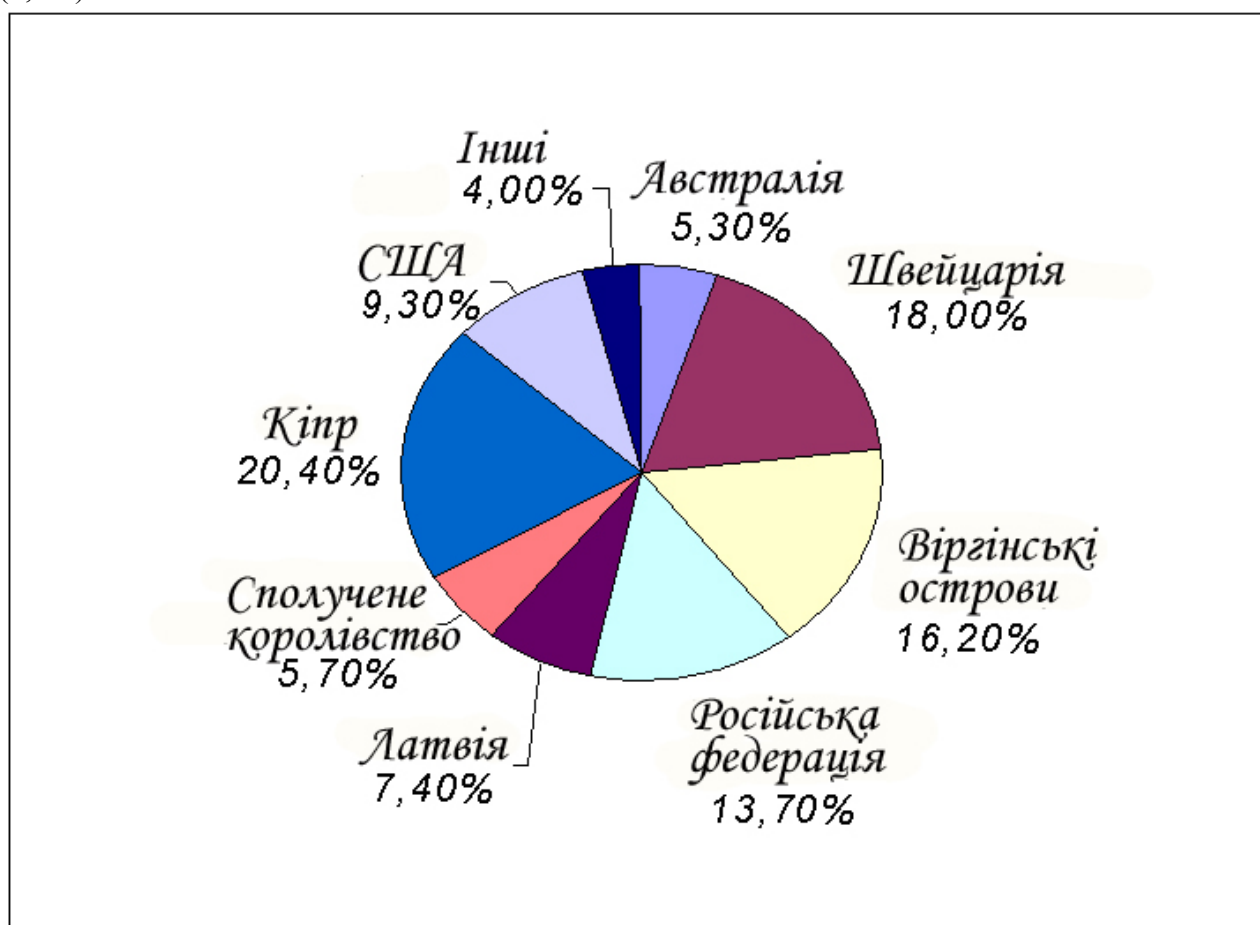
Понад 85% загального обсягу капіталовкладень у розвиток готелів по країні припадає на Київ, Автономну Республіку Крим, Одеську та Львівську області, більше 80% – у розвиток інших місць для короткотермінового проживання зосереджено у Автономній Республіці Крим, Київській, Одеській та Донецькій областях.

Вкладання в активну частину основних засобів (машини, обладнання, інструмент, інвентар) становили 25,2% усіх обсягів, тоді як на виконання будівельних і монтажних робіт по готелях використано 70,5% капіталовкладень.

У 2005р. введено в експлуатацію готелів на 2,6 тис. місць, з яких половину введено у Львівській області, яка як географічно, так і історично займає одне із перших місць по відвідуванню туристами. Також у 2005р. введено в експлуатацію туристичні бази на 145

місць в Автономній Республіці Крим та Миколаївській області.

Обсяг прямих іноземних інвестицій у розвиток готелів та інших місць для короткотермінового проживання порівняно з 1 січня 2005р. збільшився на 21,0 млн. дол. США і становив на 1 січня 2006р. 160,8 млн. дол. США, що складає 1,0% від загального обсягу прямих інвестицій в економіку України. Ці кошти надійшли з 25 країн світу. Найбільші інвестиції в Україну на розвиток готельного господарства спрямовані з Кіпру – 32,9 млн. дол. (20,4% від загального обсягу прямих інвестицій у розвиток готелів та інших місць для короткотермінового проживання), Швейцарії – 28,9 млн. дол. (18,0%), Віргінських Островів, Британських – 26,0 млн. дол. (16,2%), Російської Федерації – 22,1 млн. дол. (13,7%), Сполучених Штатів Америки – 14,9 млн. дол. (9,3%), Латвії – 11,9 млн. дол. США (7,4%). Сполученого Королівства – 9,2 млн. дол. (5,7%) та Австрії – 8,4 млн. дол. США (5,3%).

Рис. 3. Розподіл прямих інвестицій іноземних країн у розвиток готелів та інших місць для короткотермінового проживання на 1 січня 2006 р.

Подальший розвиток готельної індустрії в Україні багато спеціалістів пов'язують із проведенням "Євро – 2012". Сьогодні в головному місті України – працює 121 підприємство готельного господарства. Сумарна кількість готельних номерів – 9196, місць – 16124. П'ятизіркових готелів у Києві сьогодні три, "четвірок" – вісім.

До 2010 року в столиці планують здати в експлуатацію 10 готелів рівня "п'яти зірок", 15 "четвірок" і "трійок" із загальною кількістю місць 5,5 тис. Зараз у місті будують чотири "п'ятірки" і три "четвірки". Загалом же понад 30 проектів будівництва об'єктів готельного господарства, введена в експлуатацію яких заплановане на 2008-2011 рр., перебувають на різних стадіях готовності.

Сьогодні матеріально-технічний стан готелів Києва, за винятком невеликої кількості висококласних закладів, дуже далекий від міжнародних стандартів. У місті практично немає

молодіжних хостелів із розумними цінами за проживання (до 20 у.о. за добу) і досить якісним сервісом. У трьох зіркових готелях ціни неадекватні сумі у цивілізованих європейських столицях.

Висновки. У світовій практиці існують різні класифікації готелів. В Україні сьогодні, згідно національного стандарту ДСТУ 4269: 2003 "Послуги туристичні. Класифікація готелів" передбачається поділ готелів і мотелів на п'ять категорій (від однієї до п'яти "зірок"). Певні надії покладаються на зростання готельної індустрії України у зв'язку із проведенням "Євро – 2012".

Література:

1. Агафонова Л.Г., Агафонова О.С. Туризм. Готельний та ресторанний бізнес: Ціноутворення, конкуренція, державне регулювання / Навч. посібник. – К.: Знання України, 2002. – 358 с.
2. Байлик С. И. Гостиничное хозяйство. Проблемы, перспективы, сертификация. – К.: ВИРА – Р, 2001. – 208 с.
3. Бейдик О.О. Рекреаційно-туристичні ресурси України: методологія та методи аналізу, термінологія, районування. – К.: ВПЦ "Київ. ун-т", 2001. – 395 с.
4. Волков Ю. Ф. Введение в гостиничный и туристический бизнес. – М.: Феникс, 2003. – 348 с.
5. Волков Ю.Ф. Экономика гостиничного бизнеса. — М.: Феникс, 2003.-384 с.
6. Герасименко В.Г. Основи туристичного бізнесу. — Одеса: Чорномор'я, 1997. — 160 с
7. Гостиничный и туристический бизнес /Под ред. проф. Чудновского А.Д. — М.: Ассоциация авторов и издателей ТАН ДЕМ, изд. ЭКМОС, 1998. – 352 с.
8. Довідкове видання "Готелі України від "А" до "Я". Перший вип. К.: Вид. – во "Новий Світ" 2003.- 271 с.
9. Ефимова О.П., Ефимова Н. А. Экономика гостиниц и ресторанов. – М.: Новое знание, 2004. – 391 с.
10. Кабушки Н.И., Бондаренко Г. А. Менеджмент гостиниц и ресторанов. Учебное пособие. Серия: Экономическое образование. — Минск: Новое знание, 2000 г. — 216 с.
11. Кабушкин Н.И., Бондаренко Г.А. Менеджмент гостиниц и ресторанов: Учебник для студ. спец. "Экономика и управление социально-культурной сферой" вузов. — 4 изд., стер. — Минск: Новое знание, 2003 — 368 с.
12. Кабушкин Н.И., Бондаренко Г.А Менеджмент гостиниц и ресторанов: Учебник. — Минск: Новое знание, 2002. — 368 с.
13. Карсекін В., Ткаченко Т. Проблеми розвитку готельного господарства в Україні. //Економіка України. – 1997. – № 9.
14. Любіцева О.О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти). – К.: Альтерпрес, 2002. – 436 с.
15. Мунін Г.Б., Зміюв А.О., Зінов'єв Г.О. Управління сучасним готельним комплексом: Навч. посіб. / За ред. члена – кор. НАН України, Дорогунцова С.І. – К.: Ліра – К, 2005. – 520 с.
16. Нечаюк Л.І., Телеш Н.О. Готельно –ресторанний бізнес: Менеджмент: Навч. посіб. К.: Центр навч. літ.,2003. – 348 с.
17. Организация и управление гостиничным бизнесом: Учебник/ Под ред. Лесника А.Л., Чернышева А.В. — М.: Издательский дом «Альпина», 2001.
18. Организация и управление гостиничным бизнесом: Учебник/ Под ред. Лесника А.Л. — М.: ФГУП «Известия" УДП РФ, 2002.
19. Пандяк І., Мальська М., Рутинський М. Сучасний стан та тенденції розвитку готельної індустрії в Україні // Наук. зап. Тернопіль. нац. пед. ун-ту. Сер. геогр. – Тернопіль, ТНПУ. 2006. – №1. С. 82 – 87.
20. Роглев Х.Й. Некоторые мысли по поводу развития гостиничного бизнеса. //Ресторанный и гостиничный бизнес. – 2004. – № 1.
21. Роглев Х.Й. Основи готельного менеджменту: Навч. посіб. – К.: Кондор, 2005. – 408 с.
22. Роглев Х.Й., Мунін Г.Б. Підвищення ефективності управління операційною системою готелю шляхом створення учбово – тренінгового центру // Формування ринкових відносин в Україні: Збірник наукових праць. — 2003. — №9. — С. 121-124.
23. Скобкин С.С. Маркетинг и продажи в гостиничном бизнесе. — М.: Юрист, 2003. — 224 с.
24. Смит П., Бэрри К., Пулфорд А. Коммуникации стратегического маркетинга. — М.: ЮНИТИ, 2000. – 415 с.
25. Справочник отельера 2003. Киев. 2003. – 63 с.
26. Статистичний збірник "Туризм в Україні" 2005. – К.: Державний комітет статистики України, 2006. – 184 с.

Summaru:

Jaroslav Maryniak. EVOLUTION OF THEORIES OF HOTEL BUSINESS AND MODERN HIS DEVELOPMENT STATUS IN UKRAINE.

Basic world classifications of hotels are developed. Analyzed features of national hotel standard. The basic progress trends of tourist industry are exposed in Ukraine.